

**Резюмета на предлаганите за рецензия научни трудове на
доц. д-р Анна Кочанкова, кандидат в конкурс за академичната
длъжност ПРОФЕСОР в професионално направление 2.2. История и
археология (Архивистика и документалистика), Държавен вестник бр.
59 от 4 август 2015 г.**

Монографии и книги

1. Българско документално наследство: архиви и институции на паметта. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013, 327 стр. ISBN 978-954-07-3640-2.

Монографията е издадена по проект на Софийския университет, Университетски комплекс по хуманитаристика „Алма Матер“, одобрен в конкурсна сесия през есента на 2011 г.

Монографията е представена на Третата съвместна международна конференция „Архивите, университетите и социалните медии“.

Монографията е обсъдена на заседание на катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини“, като е взето решение за обявяване на конкурс за професор по 2.2 История и археология (Архивистика и документалистика).

Монографията е посветена на един от най-големите проекти на паметта на България – архивният. Опитала съм се да „уловя“ социалното време в институциите на паметта, изследвайки техните взаимоотношения и влиянието им върху процесите на изграждане на модерна архивна система в България. Основни теми в монографичния труд са историята на архивните институции и на други институции на паметта; проблеми на архивната политика; архивната дискусия в България и теоретичните и методически проблеми, засегнати в нея; архивната професия - професионална етика, взаимоотношения със сродни професии; изследва се историческият контекст на формирането на българското документално наследство.

В процеса на изследването за пръв път цялостно и комплексно са проучени архивните фондове на Архивното управление за периода 1951-1995 г. (Архивен отдел, Централно управление на архивите, Главно управление на архивите при МС), на Централния държавен исторически архив и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и редица официални документи на Държавна агенция „Архиви“, официални документи на различни институции на Европейския съюз. В резултат на това в научен оборот са въведени специфични документи, чрез които архивната администрация осъществява своите функции – протоколна документация, анализи,

планове, отчети, справки, предложения и проектодокументи за управлението на архивния отрасъл.

I. Основни проблемни линии:

1. *История на българските архивни институции, включително на някои страни на архивната методическа мисъл.* Проследените взаимоотношения между държавните архиви, културните и научни институции очертават важни страни от протичането на рецепцията в архивната област. Синхронно е представено реформирането на институциите, съхраняващи части от българското документално наследство и същината на възникналите между държавните архиви, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и музейната система спорни въпроси. Проследена е архивната дискусия през 50-те – 70-те г. на XX в. относно формите и методите на осъществяване на предвидената от Указ № 515 централизация. За пръв път в научно обръщение е въведен богат архивен материал, източник за теоретичните, нормативните и историческите основания и аргументи на тази дискусия, като е създадена фактологична основа за бъдещи анализи. Очертана е ролята на архивната дискусия за приемането на определени решения в архивното законодателство и някои елементи на архивната практика.

2. *Административна субординация на държавната архивна служба и развитието на архивната политика и практика.*

Това е един институционален привкус. Има за цел да концептуализира взаимовръзката между еволюцията на политическия режим, управленските възгледи и идеологическата среда от една страна, и архивната администрация и практика, от друга.

През 1951-1961 г. Архивното управление е в структурата на МВР и по неизбежност обслужва цели, произтичащи от специфични елементи на политическия режим. Това е база за изследване на деформациите на паметта, включително загубата на памет; образуването на широки, непрозрачни сектори на паметта и др. През следващото десетилетие архивите, музеите и библиотеките са под опеката на културното ведомство. Тази административна среда, наред с ниския ранг на „Архивен отдел“ е крайно неблагоприятна за осъществяването на архивната функция в управлението. По-късно, през 70-те г. на XX в., развитието на информационната индустрия в развитите държави, а в България - издигането на идеята за Единна държавна система за информационно обслужване извеждат на преден проблема за информационните функции на архивите и тяхното използване.

3. *Социален и политически контекст на отношенията между архивите и институциите на паметта.*

В преобладаващата си част, документите съхранявани от библиотеките, музеите и други институции на паметта са *документи от частен произход*. Ето защо поставените в текста проблеми засягат и отношението на съществуващата до началото на 90-те г. на XX в. в България обществена система към собствеността (в случая собствеността върху документите), но преди всичко към гражданския статус, доколкото документите съдържат лична информация, а зад съхраняването на документи, зад съкровения акт на завещанието и дарителството стоят интимни човешки мотиви.

4. *Влиянието на потребителите на архивна информация върху развитието на архивната практика.* За пръв път в българската специализирана литература се изследва взаимовръзката между академичните центрове за история и държавните проекти в областта на историческите изследвания и културно-историческата пропаганда от една страна, и архивната система, от друга.

Изследванията на националната история и култура и отделни представители на академичните среди допринасят за създаването на различни по характер средища на историческа документация в първите десетилетия след 1879 г. От средата на 40-те г. на преден план излизат проектите на радикалната държавно-обществена промяна в България. Държавната архивната система е създадена във време, когато гражданското общество е ликвидирано и използването на архивите е ограничено най-вече в полето на историческите изследвания и приложната история, при това подчинени на идеологическите императиви, наложени от дълбокото преустройство на обществото. Проследено е взаимодействието между академичните институции за история и централните държавни архиви при планиране на издирването, обработването и предоставянето на достъп до архивни фондове и документи, необходими за историческите изследвания и културно-историческата пропаганда. Историческите изследвания и особено знаковите академични проекти в полето на националната история, са важен фактор за развитието на архивната методика и архивната практика в България.

5. *Дългосрочните стратегии на Европейския съюз за създаването на Европейски информационни ресурси и мястото на архивите, в т.ч. на българските архиви, наред с другите институции на паметта, за опазване и предоставяне на достъп до европейското културно наследство.* Проучени са основни документи и препоръки, включително за специфичните проблеми пред архивите в обединена Европа. Обобщени са резултатите от периодичните експертни анализи за бариерите пред целите на дигитализацията и направените в тази връзка препоръки. Друг акцент е включването на архивите и музеите в политиката на отворени данни и повторно използване на информация.

Направен е общ преглед на някои съвременни инициативи за дигитализация в България; в сравнителен план са очертани възникналите, независимо от скромния мащаб на българския опит, проблеми – организационни, стратегически, методически.

6. *Проблеми на архивната професия и етика; взаимодействие със сродни професии.* В монографията са засегнати различни аспекти на проблема за необходимото сътрудничество между архивистите и представителите на сродни професии.

II. Структурно-съдържателен разрез

Уводът има значението на уводна глава, в която е предложена методология за изследване на архивите на Третото българско царство, различна от традиционния емпиричен и идеологически повлиян подход. Изхождайки от тезата, че архивната памет е социална (ре)конструкция, изградена върху властовите центрове и значимостта на взаимовръзките и взаимодействията в обществото, изследването отчита историческия контекст на архивите, институционалната среда, културните кодове. В периода до Първата световна война архивите имат изцяло административен характер и отразяват

фазите на законодателния процес, процедурите по вземане на управленски решения, финансовата дейност, личния статус и придобити права. През междувоенния период протичат процеси на социализация на държавата, а заедно с това надделяват настроенията в полза на авторитарни модели и идеологии. През този период възникват архиви със стопански и политически характер. След 1944 г. засилването на политическия характер на управлението поставя отпечатък върху характера и употребата на архивите. Административната употреба постепенно остава в сянката на политическата.

В увода се проследява и възникването на различни по характер средища на историческа документация; академичната традиция и ролята на българските учени-слависти за издирване и публикуване на исторически документи от българската национална територия; дейността на големите библиотеки и музеи за придобиване на архивни документи; събирането на документи чрез различни културно-исторически проекти на местните общности.

Първата глава е посветена на преустройството в архивния сектор през 50-те години на XX в. В широк сравнителен план е представено реформирането на институциите, съхраняващи българската документална памет.

Въведеният през 1951 г. архивен модел съответства на дълбочината на промените в България, между които увеличаването и усложняването на бюрокрацията и необходимостта от специална архивна служба, която да въведе методика за управление на създадените в учрежденията документи; специалното отношение към историческата памет-концепция на новото общество; създаването на специални архиви – един голям, непрозрачен сектор на управлението и паметта. Същевременно новата уредба навлиза в област, десетилетия регулирана от културното законодателство. Проследени са конфликтните линии, породени от противоречащите си права и интереси, между държавните архиви от една страна и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) и управлението на музеите, от друга. Още през този ранен етап се изказват различни схващания за осъществяването на предвидената в Указ 515 централизация. Архивната колегия в НБКМ издига идеята за профилиране на БИА като архив на Българското възраждане и приспособява съветската архивна методика. От своя страна Архивното управление прави опити да упражни контрол върху работата с документите, съхранявани от неархивни институции, но липсват действащи механизми за ефективност на предприетите мерки.

Изследва се и влиянието на идеологическата конюнктура, характера на историческите изследвания и нуждите на научните и образователните институции върху практиката в държавните архиви. Поставен е въпросът доколко новосъздадената архивна система е съпричастна, макар и периферно, към репресивната система през посочения период и какви са деформациите на паметта, включително загубата на памет, произтичащи от тази зависимост.

Втората глава обхваща 60-те –70 г., период, през който с понижен ранг Архивният отдел преминава последователно в Министерството на просветата и културата, а след закриването му – в Комитета за изкуство и култура. В началото на 60-те г. става ясно, че резултатите от архивната реформа не отговарят на вложените очаквания. Архивният отдел среща редица затруднения в работата си с държавните

учреждения. Не са разработени достатъчни и ефективни методически инструменти, които да подсигурят формирането на пълноценни архиви.

Затруднения възникват и в отношенията на Архивния отдел с музеите, библиотеките и други институции, работещи на „културния фронт“. „Второто поколение“ музеи, родено от социалистическата революция, се разраства твърде агресивно, регламентирането на универсална структура и тематика в тяхната дейност поражда редица парадокси, в това число и самоцелното събиране на архиви и документи, които да попълват музейните фондове и музейните отчети.

Прехвърлянето на Архивния отдел от Министерството на вътрешните работи в Министерството на просветата и културата през 1961 г. дава преднина на културната мисия на архивите, за сметка на осъществяване на архивната функция в управлението

Проследена е архивната дискусия по провеждане на предвидената в Указ № 515 централизация, в която участват архивисти от системата на държавните архиви и от неархивни институции, музейни специалисти, историци, администратори. Приведеният документален материал коригира вкорененото схващане, че архивистиката е лишена от творчество област. Използваните аргументи и съображения илюстрират развитието на професионалното мислене; тази дискусия поражда някои методически предложения за решаване на проблема с разпокъсаните в различни хранилища архивни фондове, главно от личен произход, тя намира отражение и в архивното законодателство.

Но отделните становища не надхвърлят тясното, най-често ведомствено отношение. Така изглежда е изпуснат и моментът да се установи, чрез общо съгласие, система от контролни функции на архивната администрация; да се подкрепи реално нарастването на нейната функционална компетентност. Не дава добри резултати и политиката на Архивния отдел за прилагане на административен натиск и свръхнормативност.

Третата глава е сравнително компактна от гледна точка на представената проблематика. В началото на 70-те г. на XX в. на преден план са поставени проблемите на информационното осигуряване на управлението в широки социални области. Архивното управление преминава в системата на новосъздаденото Министерство на информацията и съобщенията (1971 г.) и две от дългосрочните цели, които си поставя са организиране на архивната функция в управлението, а от друга страна, използването на историческите архиви. Тези идеи намират място в Концепцията за развитие на архивното дело в съответствие със задачите на Единната система за социална информация – първият цялостен документ за архивите, издаден след 1951 г.

Проследени са опитите да се приложи залегналият в Концепцията принцип на централизирана отчетна регистрация на архивните фондове и документи, съхранявани в библиотеките и музеите, както и профилирането на архивите и преразпределението на архивни фондове между различните хранилища въз основа на възприетите критерии.

Четвъртата глава анализира комплекс от фактори, произтичащи от характера на историческите изследвания, културно-историческото наследство и историческата пропаганда, които създават рамката на взаимодействие между институциите на паметта през 70-те и 80-те години на XX в. През този период архивното ръководство изгражда своята стратегия в съответствие с новите управленски концепции и свързаните с тях идеи за развитие на информационните системи. Освен това в епохата на късния

социализъм взаимодействието между архивите и институциите на паметта обслужва и специфичната за режима идейна обвивка, поощряваща съзнание за социално хомогенна общност и поведение на социална включеност.

Изследването на основните насоки и идеи за сътрудничеството между архивите и институциите на паметта през 70-те и 80-те г. е фокусирано върху няколко проблемни полета. Най-напред, обект на анализ са опитите за синхронизиране на законодателните и административните решения между архивния и културния сектор. Същевременно архивната служба се стреми да заеме полагащото ѝ се място сред институциите, осъществяващи държавната политика в областта на културно-историческото наследство.

Проследява се сътрудничеството между архивите и институциите на паметта, осъществявана в областта на партийната и държавната пропаганда, а от друга страна – в полза на научните изследвания. Осъщественото през 70-те и 80-те г. сътрудничество в полза на научните изследвания се илюстрира чрез дейността по издирване и придобиване на копия на документи за българската история, съхранявани в хранилищата на други държави. развитието на архивната практика. Настъпилото през 70-те и 80-те г. оживление в историческите изследвания и обвързването на академичната история с дългосрочни проекти, прокарани на високо управленско ниво, поставя по-настоятелно проблемите, свързани с достъпа до архивна информация.

Изказва се хипотезата, че през 70-те и 80-те г. архивите и институциите на паметта са въввлечени по-компактно и много по-действено в следването на магистралните линии на социалното инженерство на съвремието.

В *петата глава* е направен преглед на основни проблеми, които дигиталната ера поставя пред архивите и институциите на паметта и новите им партньори от ИТ сектора. Разглеждат се важни проекти и основни документи, които очертават мястото на „електронната култура“ в публичната култура на Европейския съюз, основните проблеми и перспективите на сътрудничество между архивите, библиотеките и музеите. Специално внимание е отделено на политиките на достъп до информация в публичния сектор, по-специално перспективата за включване на архивите, музеите и библиотеките в стратегията за създаването на европейски портали за свободно достъпни данни.

Направен е преглед на някои съвременни инициативи за дигитализация на културно-историческо наследство в България. Налага се изводът, че отсъстват цялостни, обединяващи инициативи. Оказва се, че противоречията от миналото съвсем не са превъзможнати и че липсата на алтернатива на интегрирането на институциите на паметта в съвременната информационна среда добавят напрежение във всекидневния водовъртеж от амбиции и конкурентност.

2. Режими на паметта: оценителни подходи и практики в българските архиви. София, 2015. Под печат, издателство „Херон прес“.

В монографията се разглеждат проблеми от областта на експертизата на ценността на документите и комплектуването на архивите с документи. Експертизата и комплектуването са фундаментални архивни процеси, от осъществяването на които

зависят всички други дейности в архивните институции. Основни теми в монографичния труд са: история на българските архивни институции, архивни оценителни подходи и практики, осъществявани от архивната администрация и държавните архиви, формирането на българското документално наследство, актуални проблеми на архивната професия, контекстуално познание за българските архиви и др.

В първата глава “Институциите и тяхната памет: оценителни подходи и практики“ се проследяват в исторически план развитието на основните възгледи в разглежданата област, нормативната база, върху която са поставени разглежданите практики, очерталите се през годините проблеми. Въведеният в България през 50-те г. архивен модел почива върху идеята за тотално обхващане на съвременното общество и политико-утилитарно документиране на неговата история. Но един от изводите, които се налагат е, че практически до края на 60 – те г. на XX в. в държавните архиви не е разработена ефективна система за управление на качествените параметри на Държавния/Националния архивен фонд при попълването му с документи от учрежденски произход. В резултат на това в държавните архиви е натрупан сериозен баласт, който поражда редица следващи проблеми. Опитите за модернизация от 70-те г. на XX в. имат частични успехи, макар и да е направена сериозна крачка напред. През целия период осъществяването на експертизата страда от проблеми в комуникацията между архивните органи и институциите фондообразователи, което всъщност е проблем на цялостното функциониране на държавно-обществената организация. От началото на 90-те г. в тази комуникация се намесват редица нови фактори и тя става все по-проблемна (хаосът на обществената промяна, липсата на адекватни законодателни решения – както рамкови, така и отнасящи се до осъществяването на архивната функция в условията на приватизация и навлизане на нови технологии за информационно обслужване на институциите). Постепенното овладяване на създалата се ситуация след приемането на Закона за националния архивен фонд през 2007 г. наложи решения, които удължават живота на конвенционалните хартиени архиви.

Втората глава „Исторически програми в архивите: документиране на историята“. Съществено място в историческите архивни програми има издирването и придобиването на документи от личен произход. В типичния случай личните архиви са исторически – най-често те отразяват житейския път на техните създатели, документират миналото. Обект на тази глава са нормативните предпоставки за включването на документи от личен произход в състава на Националния архивен фонд. Подробно са разгледани различните форми за придобиване на документи в архивите: отчуждаване и конфискации, дарения и завещания, срещу заплащане, по силата на сключен договор. Разгледани на някои примери за тематично комплектуване на документи, съобразно официалните концепции за история. В последния параграф на тази глава са разгледани проблемите на „паралелното комплектуване“ между архивите, библиотеките и музеите. Основен извод, който се налага от разглежданата в тази част проблематика е, че един от големите негативи на продължителния и непродуктивен конфликт между Управлението на архивите и Националната библиотека е именно невъзможността да се разработи национална политика по опазване на особено ценните и уникални архиви, колекции и архивни документи в състава на Националния архивен фонд.

3. Еврейският въпрос (1939-1944). Документи от българския дипломатически архив. София, 2014, Издателство „Херон прес“, стр. 263. ISBN 978-954-580-346-8.

Документалният сборник е осъществен по проект към Фонда за научни изследвания на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Изданието представя преписката между Министерството на външните работи и изповеданията и българските царски легации по политиката на антисемитизъм в периода 1939-1944 г. Публикувани са общо 253 документа – инструкции и запитвания на министрите на външните работи по антиеврейските мерки в България и Европа, телеграфни съобщения, рапорти, месечни обзори и др. от българските дипломати в държавите от системата на „новия ред“, както и от столиците на неутралните страни.

Специален акцент ще поставя върху уводната студия, по-точно – върху представения в нея модел за извороведски анализ на документи, произхождащи от една администрация – в случая дипломатическата служба при Министерството на външните работи и изповеданията. Основното ми съображение е продиктувано от съществуващата неяснота относно мястото на институционалния анализ във всички нива и дейности от научното и приложното поле на архивните изследвания и документалистиката. Моделът за извороведски анализ почива върху ясни елементи, свързани с произхода на документите, но освен това отчита и съотношението между писмена и вербална комуникация, пълнотата на документацията от архивния фонд и нейната надеждност, нейното оперативно и ретроспективно използване и др.

За разлика от други издания, осъществени около документирането на определена теза или проблем посредством информация от различни източници, публикуваните документи произхождат от дейността на една институция. Този подход не отдава предпочитание на определени събития или становища. Сборникът представя информацията, получавана от българските правителства по дипломатически канали през всички етапи на политиката на антисемитизъм в годините на Втората световна война.

Студии и статии

4. За акад. Иван Дуйчев и неговото време: архивни свидетелства за професионалната му съдба. – Историческо бъдеще, 2007, кн. 1-2, с. 263-270.

В основата на тази статия е доклад, изнесен на научна конференция *В памет на 100-годишнината на проф. Иван Дуйчев – Архивно наследство*, организирана от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини“, Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ и Главно управление на архивите при Министерския съвет. Сътвореното от Ив. Дуйчев в областта на медиевистиката, методологията и организацията на историческата наука, архивистиката не се нуждае от юбилейна актуализация. Проучването има за цел да издири архивни свидетелства, които да разкажат повече и по-точно за известното от разкази и спомени за него.

Акцентира се върху два периода в личната и професионална съдба на големият български учен – неговото уволнение от Софийския университет през 1945 г. и професионалният му възход през 60-те – 70-те г. на ХХ в. Личната съдба на Дуйчев е представена в контекста на репресиите в Софийския университет в средата на 40-те г., когато много професорски катедри стават обект на разчистване на лични сметки и кариерни пътища. Представени са архивни данни за разправата с Иван Дуйчев от архивния фонд на Министерството на народното просвещение и от протоколите на Академичния съвет на Историческия факултет при Софийския университет. Особен интерес представляват личното и кадровото досие на Ив. Дуйчев, съхранявани в Научния архив на БАН. Политическите клишета, поставени върху биографията на Иван Дуйчев през 1945 г. ще съпътстват целия творчески път на учения. Има един пасаж в досието на Дуйчев, упорито преписван по всеки повод, когато са изисквани справки за него – че като преподавател в Софийския университет е използван от фашистките правителства за целите на великобългарския шовинизъм. Нападки и дидактични бележки, създаващи алюзии за неговото „фашистко минало“ съпътстват дните му на творческа съзидателна работа.

5. Из документалното наследство на Т. Васильов. Героизъм в ежедневието. – Известия на Българското историческо дружество. Т. 40, 2008. с. 7- 17, ISSN 0081-1122.

Статията е базирана на доклад, изнесен на научната конференция *Историческата наука и раждането на героите*, организирана от Българското историческо дружество. Представени са основни биографични данни за Т. Васильов, белязали неговия път на редови административен служител, а след това на дългогодишен главен секретар в Министерството на вътрешните работи и народното здраве.

Т. Васильов е предизвикал интерес у мен не само със своята кариера на висш държавен служител, но и с отношението си към документите и документирането. Той има развито чувство към архива, общността и нейната памет, както личи от неговото документално наследство, а и от публикациите му с подчертан вкус към документалните свидетелства. Направена е кратка характеристика на документалното наследство на Т. Васильов, разпръснато в три централни архива (с данни за придобиването на съответните постъпления) – Централния държавен, Българския исторически архив в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Научния архив на БАН.

Рядко в българските архивите постъпват лични документи на представители на администрацията. Ето защо документалното наследство на Т. Васильов е изключително ценен източник за етикета и живота в администрацията, механизмите на законотворчеството, мястото на приемствеността и експертната компетентност в държавната администрация. Но също – за характерния манталитет на публичната личност, видян чрез представянето и преживяването на успеха в кариерата, чрез християнското смирение и скромност на самооценките, чрез чувството за дълг, служебна акуратност и подчиненост на потребностите на обществото. Преценявайки качествата на личния дневник на Т. Васильов, завещан от своя автор на Българската

академия на науките, и на животоописанието „Моят живот“, днес в личния архивен фонд на Васильов в Централния държавен архив, горещо ме е занимавал проблемът за искреността на техния автор, какво премълчава и преиначава, за това, в каква степен Васильов е моделирал своя образ. Вероятно Васильов не е документирал онази част от междуличностните отношения във властта, които стоят извън формалните рамки на закона и официалната идеология на управлението. Оставям отворен въпроса доколко личните документи на държавни мъже, политици и администратори могат да послужат за изучаването на човека във властта, на мрежата от властови отношения.

6. Институции и документално наследство. Щрих към българската културна политика (1879-1944). – В: Култура и културна политика в България 1879-1944. Национална научна конференция. Пазарджик, 2009, с. 20-27. ISBN 987-954-91740-3-8.

В основата на тази статия е пленарен доклад, изнесен на националната конференция *Култура и културна политика в България 1879-1944 г.*, организирана от Института за история при БАН, Дирекция „Музеи, галерии и изобразителни изкуства при Министерството на културата и Община Пазарджик, Регионален исторически музей – Пазарджик през май 2008 г. Представена е традицията на издирване и съхранение на националното документално наследство в периода до 1944 г., в контекста на модернизацията на българското общество, ценностите на националната държава и формирането на нов тип памет. Законодателството през този период разглежда архивите като културно наследство, в рамките на комплексната концепция за издирване и популяризиране на българската старина. Представени са основни културни институции, които имат приноси в издирването и съхраняването на историческа документация – народните библиотеки в София и Пловдив, някои музеи и академични институции.

7. Български институции: щрих към архивната стратиграфия. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. дин Драгомир Драганов. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008, с. 109-118. ISBN 97-954-07-2771-4.

Схващането, че архивите легитимират политическите системи, а от друга страна подсигурират паметта, се прилага към модерната българска държавност, през периода от нейното развитие, когато няма централна архивна служба, а административните архиви са неделими от институциите-създатели. Ретроспекцията се основава и на разбирането, че значението и функциите на архивите се променят през различните епохи, като отразяват функциите на държавата в различни области на обществена дейност. Това, което се е съхранило, начините, по които се използва, отразената позиция на властта в архивната структура характеризират държавността и промените в нея.

Последователно са разгледани някои характеристики на архивите от държавен произход, обусловени от конституционните ценности, финансовата отчетност в държавата, връзката между йерархията на държавните институции и дългосрочното съхранение на техните документи, особеностите на публичната култура по границата на XIX и XX в. Историчността е фактор, разграничаващ отношението на институциите и обществото към учреденските архиви, а от друга страна – към архивите, попадащи в

обсега на културното законодателство. Като функция в държавата архивната система отразява състоянието на институциите, социалните и културните ценности.

Основните идеи в тази статия са били в процес на обмисляне.

8. Независимостта и българската държавност: опит за равностметка и поглед напред (1908-1911). – В: Независимостта на България 1908 г. – поглед от XXI век. Сборник доклади от международната научна конференция, проведена в София на 19-20 септември 2008 г., Институт за исторически изследвания при БАН, С. 2010, с. 408-416. ISBN 978-954-2903-02-4.

Статията е базирана върху доклад, изнесен на международна научна конференция, посветена на 100-годишнината от обявяването на независимостта на българската държава. Разгледана е дейността на управлението на Демократическата партия (1908-1911) за реформиране на държавната администрация, включваща събиране и анализиране на данни за нейното развитие, преглед на чиновническото законодателство, проблемите на административното правосъдие и създаването на Държавен архив. Специално място е отделено на Доклада на парламентарната комисия, назначена от Народното събрание през 1910 г., за да препоръча реформи в управлението. Анализира се структурата на доклада, неговото съдържание и източници, както и качеството му като исторически извор за изследване на българското държавно устройство. Друг акцент в статията е около идеята за създаването на Държавен архив – символ не само на новия статут на държавата, но и на нейната история.

9. Българско документално наследство - традиция, институции и реформи през 50-те г. на XX в. – сп. Историческо бъдеще, 2008-2009, кн. 1-2. с. 237-267.

Студията представлява документално изследване на срещата между традицията в областта на издирването и съхраняването на българското документално наследство (до началото на 50-те г. на XX в.) и новата уредба на централизираната архивна система. Поставен е акцент върху културния контекст на превръщането на българското документално наследство в част от читалищните сбирки, музеите и библиотеките наред с други исторически, етнографски и археологически материали. Специално място е отделено на развитието на архивните функции в Народната библиотека в София. Последователно се разглежда реформирането на архивната и музейната система в началото на 50-те г. на XX в. и възниквалите в този процес конфликтни линии между централна архивна служба и традиционните институции на паметта. Последователно са разгледани отношенията между Държавната библиотека „В. Коларов“ (днес Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“) и Архивното управление, които имат трайно отражение върху изграждащата се централизирана архивна система, както и някои противоречия в нормативните документи, регулиращи архивния и музейния сектор. На този фон са представени два основни подхода за осъществяване на централизацията в архивната област, защитавани от различни професионални среди – като физическо концентриране на фондове в хранилищата на държавните архиви, или като система от административно-контролни и методически функции, осъществявани от Архивното управление.

10. „Институциите“ в обучението на архивисти и документалисти. – В: Българската университетска архивистика като образователен модел – история и бъдеще. Университетски четения по архивистика, т. I. София, 2009, с. 58-72. ISBN 978-954-400-124-7.

Статията е развита на базата на изнесен доклад на Националната научна конференция *Българската университетска архивистика като образователен модел – история и бъдеще* през април 2005. Ще се спра само върху някои идеи, застъпени в статията, които бяха доразвити след моята хабилитация през 2006 г. Конкретно става дума за направената връзка между институционалните подходи в преподаването и принципите на различните нива на архивна класификация. Акцентира се върху необходимостта българските институции да се изучават от бъдещите архивисти и документалисти като метод на специализирано в тази научна област изследване.

11. Създаването на модерна архивна система в България: конфликтни полета и сътрудничество при документирание на миналото. – сп. „Архивен преглед“, 2011, кн. 2, 186-196.

Статията е включена в юбилейния брой на списанието, посветен на 60-годишнината от създаването на държавните архиви. Посветена е на взаимодействието на държавните архиви с други институции на паметта през първите години от изграждането на централизираната архивна система в България. Последователно е разгледана дейността на тогавашния Централен държавен исторически архив за прибиране на архивните фондове на върховните органи на държавна власт, както в областта на придобиването на документи от частен произход. Поставен е акцент върху пораждането на специфични междусекторни полета на взаимодействие.

12. Юбилеите като конструиране на памет. И един случай: Софийският университет „Св. Климент Охридски“ на 50 години. – В: Празнично-юбилейната история. Сборник статии от летния семинар в Китен 25-29 юни 2012. С., 2012, с. 25-37. ISBN 978-954-9462-77-7.

В основата на тази статия е доклад, изнесен на летния семинар в Китен *Празнично-юбилейната история*, организиран от катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини“, Исторически факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“.

В статията се разглежда мястото на юбилейните издания на държавните институции в публичната култура на отчетност и социална видимост. Избраните примери показват, че в типичния случай написването на такива издания е възлагано на администратори и дългогодишни служители, които познават служебното всекидневие и работата на архивните служби. Същевременно отбелязването на годишнини неизменно включва специфичен поглед към миналото и дава повод за възпроизвеждането на един възприет и многократно повтарян модел на историческа реконструкция.

Втората част на статията представя документални и архивни източници за отбелязването на 50-годишния юбилей на Софийския университет; подготовката на юбилея, отразена в архивния фонд на Софийския университет, документирането на честванията и на международния отзвук във връзка с юбилея; системата от академични

издания, възпоменателни значки и медальони; достолепието на институцията и академизма.

Статията поставя и реторичния въпрос какво става с академичния елит, чиито международни връзки и признание довеждат толкова много чуждестранни гости и приятели на Университета. Приведени са данни за съдбата на повечето членове на Академичния съвет на Софийския университет през юбилейната 1939 г. – подложени на репресии и съдебно преследване като привърженици и идеолози на фашисткия режим в България.

Сбирката от предмети и документи, създадена от честването днес е включена във фонда на Музея на Софийския университет – обедняла през годините, когато забързаният ритъм на университетския живот е преминавал покрай символите на своята национална и европейска идентичност, без да забележи тяхната значимост. В този контекст са проследени конкретните стъпки за създаване на Музей на Софийския университет, датиращи от края на 50-те г. на XX в. и приключили с успех едва 40 години по-късно, в което скромно участие има и авторката на тези редове.

13. Професор Стефан Консулов: ученият и политиката. Документални свидетелства. – В: Годишник на Регионален исторически музей Пазарджик, т. III, 2012, с. 95-103, ISSN 1314-2038.

Статията е базирана върху доклад, включен в програмата на научната сесия на тема *Стефан Захариев – живот, дело, род*, организирана от Община Пазарджик, Регионален исторически музей-Пазарджик и Институт за исторически изследвания при БАН. Статията представя документални източници за различни периоди от неговия живот. Документалното наследство на проф. Консулов, разделено на части и по различно време постъпва в две различни хранилища, което илюстрира деликатния характер на работата на архивистите с документи от личен произход. През 1980 г. част от неговия фонд, представляваща научен архив на творческия му път, е дарен от дъщеря му, А. Ангелова, на тогавашния ЦДИА. По-късно, през 2005 г. тя дарява на Университетския архив на СУ „Св. Кл. Охридски“ още 95 документа, които неговото семейство очевидно не е желало да направи публично достояние. Освен това документи на и за проф. Консулов са отложени и в архивните фондове на институциите, с които е свързана неговата професионална реализация и обществена дейност, както и политическата му съдба. Обект на специално проучване беше архивният фонд на Софийския университет и неговото служебно досие, архивния фонд на Министерството на народното просвещение, а също – следственото досие на Ст. Консулов, образувано при Шести състав на Народния съд.

Изложението няма за цел да разказва и оценява, а да направи преглед на по-важни части от документалното наследство на Консулов, които съдържат информация за обратите в житейския му път.

14. Министерството на финансите и консолидирането на държавната собственост в България 1879-1893. – В: Известия на българското исторически дружество, т. 41, 2011, с. 173-182, ISSN 0081-1122.

Разгледано е мястото на Министерството на финансите в структурата на изграждащата се след 1879 г. централна държавна администрация. Очертана е ролята на Министерството за регистриране на държавните имоти и включването им във фискалната политика на държавата.

В статията се разглеждат някои видове документи на Отделението за държавните имущество, представляващи важен източник за изследване на демографските процеси, фискалната политика и поземлените отношения през първото десетилетие на Княжество България.

15. Дипломатическият архив като източник на военновременната политика на България (1939-1944). – Военно-исторически сборник, 2012, кн. 4, с. 124-136.

Статията е базирана на доклад, изнесен на международната научна конференция „100 години от Балканските войни (ретроспекции и проекции)“, организирана от Военната академия „Георги Стойков Раковски“, Института за исторически изследвания при БАН, института за Балканистика с център по тракология и др. В ново и най-ново време периодите на военни конфликти са свързани със загуба на архивна информация. Разглеждат се някои особености на формирането на архивния фонд на Министерството на външните работи и изповеданията, свързани с функциите на министерството и организацията на работа с текущата документация и учреденския архив. Обект на анализ са някои вътрешни разпоредби за строгото ограничаване на достъпа до документацията на министерството и опазването на държавната тайна. Специално място е отделено на проблема за загубата на архивна информация в резултат от развитието на военните събития. Проучването показва, че най-значими липси има сред шифрограмите от 1943 г. – част от ведомствения архив на министерството е унищожен при бомбардировките над София през януари-април 1944 г., а при евакуирането му друга част е напълно разбъркана. Не може със сигурност да се установи как архивът е пострадал от изнасянето на части от него, като военни трофеи. Въпреки това документната комуникация в министерството и неговите подразделения в странство минимизира рисковете от пълна загуба на информация. Политиката на България в годините на Втората световна война е сред онези проблемни полета, чието безпристрастно разработване и било ограничавано от редица фактори и обстоятелства. За продължителен период ограниченият достъп до първостепенни документални източници от Дипломатическия архив засегна призиването на изследователите да бъдат посредници между документалните източници и историческата реконструкция.

16. За „субординацията“ на държавната архивна служба в България: размисли върху едно десетилетие (1951-1961). – В: *Realia bizantino-balcanica*. Сборник в чест на 60 годишнината на професор Христо Матанов. София, 2014, с. 676-695. ISBN 978-954-378-118-8.

Статията разглежда процесите на рецепция в архивния отрасъл през 50-те и 60-те г. на XX в. През първото десетилетие след създаването на Държавния/Националния архивен фонд се правят важни стъпки за нормиране на архивната практика, както и за привличането на държавно съхранение на архиви от общонационално значение. Същевременно обаче полето на дейност на архивната администрация не покрива началните очаквания. Държавните архиви срещат затруднения в работата си с редица държавни учреждения и организации. От друга страна придобиването на документи от недържавен произход ще се превърне в поле на конкуренция между държавните архиви и другите институции на паметта. През този период се проявява и един значим за развитието на архивната система фактор – академичните институции за история, като един от най-активните потребители на архивна информация. Проследени са промените в административния статут и подчиненост на държавната архивна служба, както и тяхното отражение върху осъществяването на архивните функции в очертаните по-горе области и взаимоотношения.

17. Архиви и институции на паметта: европейски перспективи и предизвикателства. – В: Науката за културно-историческото наследство – *scientia „incognita“*. Сборник с доклади от Юбилейната научна конференция по повод 10-годишнината от създаването на Катедра „Културно-историческо наследство“ при Университета по библиотекознание и информационни технологии. София, 2014, с. 213-223. ISBN 978-619-185-150-8.

Статията е базирана върху доклад, изнесен на конференция по случай 10-годишнината от създаването на катедрата „Културно-историческо наследство“ при УНИБИТ. Разглеждат се основни тенденции във взаимодействието между архивите, библиотеките и музеите през втората половина на XX в. – от опитите за разграничаване на тяхната дейност до идеята за разработване на нормативни и технологически предпоставки за разширяване на достъпа до информационните им ресурси, както и съвременните форми и модели на съвместна дейност между институциите на паметта. Анализират се основни документи на европейските институции, даващи насоки и заключения в областта на цифровизацията и представянето чрез интернет на материали в областта на културата, както и съхранението на материали в цифров вид. Поставят се проблеми, свързани с някои организационни и административни решения и инициативи в България, както и с настъпващите промени в работната среда и професията на архивните и музейните специалисти.